

VĒSTURES AVOTI

Uldis Neiburgs

“JA MUMS ARĪ BŪS JĀMIRST, LATVIJA TOMĒR DZĪVOS”: ĢENERĀĻA KUREĻA GRUPAS VIRSNIEKU PRIVĀTĀS VĒSTULES (1944–1946)

Šogad paiet 70 gadu kopš ģenerāļa Jāņa Kureļa (1882–1954) militārās grupas izveidošanas 1944. gada jūlija beigās Vidzemē un leitnanta Roberta Rubeņa (1917–1944) bataljona ciņām pret vāciešiem 1944. gada novembrī–decembrī Kurzemē. Līdzšinējā vēstures pētniecībā ģenerāļa J. Kureļa grupas pastāvēšanas dažādiem aspektiem ir veltīti vairāki pētījumi,¹ organizētas atsevišķas zinātniskas konferences un izdoti tajos nolasīto referātu krājumi.² Vēstures literatūrā daļēji ir noskaidrotas un precizētas ģenerāļa J. Kureļa grupas štāba virsnieku biogrāfijas un viņu dzīves apraksti.³ Ir publicēta kureliešu štāba dienasgrāmata,⁴ kā arī citi latviešu un vācu izcelsmes kara laika dokumenti,⁵ nacistu un komunistu apcietināto kureliešu saraksti⁶ un pēckara atmiņas par viņu atrašanos nacistu ieslodzījumā.⁷ Latvijas arhīvi, muzeji un bibliotēkas glabā arī vēl citas līdz šim npublicētas kureliešu vēstures liecības.⁸

Ģenerāļa J. Kureļa grupas pastāvēšana savulaik ļoti dažādi ir atspoguļota virknē publikāciju latviešu trimdā Rietumos⁹ un padomju okupētajā Latvijā,¹⁰ turklāt pretrunas kureliešu darbības vērtējumā nav zudušas vēl šodien.¹¹ Laika posmā no Latvijas neatkarības atjaunošanas līdz mūsdienām ir izveidota piemiņas vieta nošautajiem ģenerāļa J. Kureļa grupas štāba virsniekiem Liepājas Karostā (1994. gadā, pēc ieskalošanas jūrā atjaunota 2013. gadā), uzstādīti pieminekļi kureliešiem Puzes pagasta Stiklos un Usmas pagasta Dzelzkalnu kapos (1997), atklāta piemiņas plāksne pie Malnavas lauksaimniecības tehnikuma, kurā mācījās leitnants R. Rubenis (2000). No 2009. gada apmeklētājus uzņem leitnanta Rubeņa fonda izveidotais muzejs Ugālē un atjaunotais rubeniešu 2. rotas bunkurs Usmas pagastā.¹² 2012. gadā svinīgi atklāta arī ģenerālim J. Kurelim veltīta piemiņas plāksne pie viņa kapa urnas kolumbārijā Akācijas kapos Čikāgā, ASV.

Ģenerāļa J. Kureļa komandētā vienība tika saformēta 1944. gada 28. jūlijā Skrīveru pagasta Robežu mājās, pēc tam, kad vācu okupācijas varas iestādes atļāva no Rīgas apriņķa policijas 2., 3. un 4. iecirkņa aizsargiem izveidot “Rīgas aizsargu pulka ģenerāļa Kureļa grupu”. Sākotnēji tā bija paredzēta eventūlai Pļaviņu–Lielvārdes frontes sektora aizstāvēšanai un speciāli apmācītu cilvēku grupu nosūtīšanai partizānu darbībai aiz frontes līnijas Sarkanās armijas aizmugurē.¹³ 23.–29. septembrī vienība atkāpās uz Kurzemi, kur apmetās Talsu apriņķa Strazdes muižā, bet 29. oktobrī nonāca Ventspils apriņķa Puzes pagastā. Vienības sastāvs 1944. gada novembrī Kurzemē pārsniedza 3000 vīru, to papildināja leģionāri, kuri nevēlējās doties uz Vāciju, kā arī no mobilizācijas izvairījušies civiliedzīvotāji. No 15. augusta ģenerāļa J. Kureļa grupa darbojās saskaņā ar Vācijas 16. armijas 212. frontes izlūkošanas nodaļas (*Frontaufklärungstruppe 212*) izsniegtajām pilnvarām, kas bija derīgas līdz 15. novembrim, bet 3. novembrī tika pakļauta Augstākajam SS un policijas vadītājam Ostlandē un Ziemeļkrievijā SS obergruppenfireram un policijas ģenerālim Frīdriham Jekelnam (*Jekeln*, 1895–1946).¹⁴

Ģenerāļa J. Kureļa grupas vadība par savu mērķi izvirzīja Latvijas neatkarības atjaunošanu brīdī, kad Vācijas armija atstātu, bet PSRS armija vēl nebūtu ieņēmusi Latvijas teritoriju. Sarunu laikā ar kureliešiem F. Jekelns vairākkārt propagandas nolūkos aicināja ģenerāli J. Kureli parakstīt uzsaukumu mežos kļīstošajiem karavīriem, lai tie pieteiktos cīņām frontē. F. Jekelns piebilda, ka uzsaukumā varot rakstīt, ka pēc kara būšot neatkarīga Latvija, bet vācu Drošības policijas un SD pavēlnieks Ostlandē SS oberfirers un policijas pulkvedis Vilhelms Fukss (*Fuchs*, 1898–1947) pat izteicās, ka šajā jautājumā esot pieņemts “pilnīgi konkrēts Vācijas valdības lēmums”. Uz to kureliešu štāba priekšnieks kapteinis Kristaps Upelnieks (1891–1944) atbildēja ar lūgumu šo lēmumu oficiāli publicēt, uzsverot, ka “neatkarīga Latvija ir katra latvieša, arī ģenerāļa Kureļa, mana un manu ļaužu viskarstākā vēlēšanās”.¹⁵ Pārrunās ar vāciešiem J. Kurelis un K. Upelnieks atgādāja, ka nepietiek ar to, ka latviešu karavīri zina, pret ko viņi cīnās, ir jādod arī pozitīvs mērķis – par ko viņi cīnās, tāpēc ir nepieciešama Latvijas valsts neatkarības *de facto* atjaunošana, kas ļautu Kurzemē mobilizēt 40 000–50 000 karavīru.

Kurelieši noraidīja viņiem izteikto piedāvājumu iekļauties Latviešu leģionā un cīnīties frontē vai arī darboties organizācijas “SS *Jagdverband Ostland*” izveidotā t.s. “Nacionālo partizānu štāba” struktūrā un nepakļāvās SS obergruppenfirera F. Jekelna rīkojumam pāriet SS pakļautībā un izdot viņu rindās esošos leģiona dezertierus.¹⁶ Reaģējot

uz ģenerāļa J. Kureļa grupas izvairīšanos no viņiem doto pavēļu pildīšanas, kā arī zinot kureliešu virsnieku pret vāciešiem vērsto nacionālo nostāju un sakaru uzturēšanu ar ārzemēm, F. Jekelna vadītās vācu SS un SD vienības 1944. gada 14. novembrī aplenca un arestēja viņu štābu ar to galvenajiem spēkiem Puzes pagasta Stiklos. Kureliešu vidū bija iefiltrēti vācu un padomju aģenti, trūka arī pienācīgas nocietinājumu un sakaru sistēmas. Grupas vadība bija informēta par iespējamo ielenkšanu, atbrūņošanu un izformēšanu, tomēr nebija gatava atklātai cīņai pret vāciešiem.¹⁷

F. Jekelna prasībai nolikt ieročus 14. novembrī nepakļāvās savrup Ugāles pagasta Ilziķu mājās novietotā leitnanta R. Rubeņa vienība, kas sastāvēja no četrām (2 smagās, 1 ložmetējnieku, 1 strēlnieku) rotām un apgādes kolonnas ar 23 pajūgiem, kopā ap 650 karavīru.¹⁸ Pēc tam, kad vācu 594. aizmugures dienesta un 18. armijas korpusa vienības internēja ap 1000 kureliešu, leitnanta R. Rubeņa vienība pretojās atbrūņošanai un atkāpās meža masīvā dienvidaustrumos no Usmas ezera, kur turpināja pretošanos. Kaujas laikā 18. novembrī nāvīgi ievainoja R. Rubeni, un viņa vietā bataljona vadību pārņēma virsnieka vietnieks Aleksandrs Druviņš (1911–1977). Pret rubeniešiem vērstie vācu spēki sastāvēja no kapteiņa Helda (*Held*) komandētā pastiprinātā bataljona četru rotu (katrā – 140 vīru) stiprumā, izlūkrotas, iznīcinātājrotas ar mīnmetējiem un smago prettanku lielgabalu, kā arī no citām vācu SS un SD vienībām.¹⁹ Atsitot daudzus vācu uzbrukumus, rubenieši turpināja cīņu līdz 9. decembrim, kad bataljons sekmīgi izgāja no aplenkuma un, sekojot sava komandiera pavēlei, sadalījās mazākās grupās un izklīda. Rendas un Zlēku kauju laikā krita ap 50 rubeniešu, bet vācu pusē karojošo vienību zaudējumi sasniedza ap 250 vīru.²⁰

Sagaidot 70. gadadienu kopš ģenerāļa J. Kureļa grupas izveidošanas Vidzemē un leitnanta R. Rubeņa bataljona cīņām Kurzemē, šeit tiek publicētas Latvijas Kara muzejā, Latvijas Okupācijas muzejā un ASV Hūvera institūta arhīvā Stenfordā apzinātās ģenerāļa J. Kureļa grupas štāba virsnieku dažādos laikos rakstītās (pirms un pēc kureliešu militārās vienības saformēšanas un likvidēšanas) privātās vēstules. Tās apliecina gan viņu dzimtenes mīlestību un rūpes un gādību par saviem tuviniekiem, gan parāda šo latviešu virsnieku skatījumu uz atsevišķiem kureliešu vēstures aspektiem un viņu traģisko likteni.

Leitnanta R. Rubeņa vēstules sievai Ainaī Rubenei (dzim. Jaunzeme, 1914–1989) uz Krustpils pagasta Lūļāku mājām (1., 2. dokuments) ir sūtītas vēl no Austrumu frontes Krievijā, kur viņš kā 15. latviešu ieroču SS divīzijas 34. grenadieru pulka rotas komandieris piedalījās kaujās pie Veļikajas upes, bet vēlāk atkāpās uz Kudeveras

pozīcijām. R. Rubeņa rakstītās rindas neatklāj viņa skatījumu uz kara norisi vai tā nākotnes vīzijas, jo pamatā ir veltītas apgādes jautājumiem un centieniem saņemt atvaļinājumu uz mājām. Tomēr ļoti iespējams, ka tieši jau 1939.–1940. gadā karadienestā Latvijas armijā un tagad 1944. gada pavasarī–vasarā leģionā iegūtā militārā pieredze vēlāk bija par pamatu tam, ka leitnantam R. Rubenim izdevās izveidot labi organizētu un kaujas spējīgu bataljonu, kas neļāva sevi atbruņot un apcietināt, bet gan uzsāka cīņas pret vāciešiem.

Emocionālas un tā laika pārdzīvojumus spilgti izsakošas ir kapteiņa K. Upelnieka 1944. gada septembrī–oktobrī no Skrīveriem un Strazdes rakstītās vēstules piecpadsmitgadīgajai meitai Laumai Upelniecei (vēlāk Upelniece Katis, dzim. 1929) (3.–6. dokuments), kura kopā ar draudzeni Ligiju un viņas vecākiem Bruno un Austru Krolliem bija devusies bēgļu gaitās uz Vāciju. Šīs vēstules parāda gan K. Upelnieka rūpes par saviem bērniem, arī trīspadsmitgadīgo dēlu Egilu (dzim. 1931), kurš bija ģenerāļa J. Kureļa grupas ziņnesis (Laumas un Egila māte Anna Upelniece (dzim. Priede, 1900–1931) bija mirusi divus mēnešus pēc dēla piedzimšanas), gan ir pārliecinoša liecība kureliešu štāba priekšnieka patriotiskajai nostājai un gatavībai pat visnelabvēlīgākajos divu okupāciju varu klātbūtnes un draudu apstākļos darīt visu, “ko prasa pienākums pret dzimteni, ko saka latvieša sirdsapziņa”.

Līdzīga satura, bet jau atšķirīgā situācijā rakstītas, ir pulkveža-leitnanta Eduarda Graudiņa (1890–1945) 1944. gada 18. un 19. novembra vēstules dzīvesbiedrei Marijai Graudiņai (dzim. Vilmane, 1919–1999) (7., 8. dokuments), kura kopā ar bērniem bija apmetusies kādās lauku mājās Talsu apriņķa Strazdes apkārtnē. Īsās vēstules caurstrāvo ticība Latvijas brīvībai un mīlestība pret saviem tuvākajiem cilvēkiem – gan drīz par 30 gadiem jaunāko sievu Mariju un mazajiem “čabulišiem” – septiņgadīgo Rihardu (dzim. 1937), piecgadīgo Imantu (dzim. 1939) un trīsgadīgo Austru (dzim. 1941) Graudiņiem. Pašam to vēl nezinot, tieši jaunākās meitas Austras trešā dzimšanas diena 1944. gada 5. novembrī kļuva par pēdējo reizi, kad pulkvedim-leitnantam E. Graudiņam bija lemts būt kopā ar savu ģimeni. Viņa rakstītās vēstules ir tapušas ieslodzījumā Talsos dažas dienas pēc kureliešu galveno spēku apcietināšanas un pavisam neilgi pirms viņu štāba virsnieku nosūtīšanas uz t.s. izņēmuma stāvokļa karatiesu Liepājā. Tās spriedums Graudiņu ģimenei uz visiem laikiem atņēma mīlošu vīru un tēvu, kurš gāja bojā Štuthofas koncentrācijas nometnes evakuācijas laikā 1945. gada 28. februārī netālu no Lauenburgas.

Materiālu kopu noslēdz ģenerāļa J. Kureļa 1945. gada 5. aprīlī pulkveža-leitnanta E. Graudiņa sievai Marijai un 1946. gada 23. au-

gustā pulkveža Pētera Liepiņa (1876–1944) meitai Lidijai (dzim. 1916) Vācijā rakstītās vēstules (9., 10. dokuments). Tajās ģenerālis atceras 1944. gada novembra notikumus Kurzemē un cenšas sniegt mierinājumu savas vienības štāba virsnieku piederīgajiem sakarā ar viņu tuvinieku traģisko likteni. Publicētās vēstules papildus ir ilustrētas ar vēl citām vēstures liecībām – ģenerāļa J. Kureļa grupas virsnieku ģimeņu fotouzņēmumiem un privāta rakstura dokumentiem, kas glabājas atsevišķos Latvijas un ārzemju muzejos un privātkolekcijās.

1. dokuments

Leitnanta R. Rubeņa vēstule sievai Ainaī no Austrumu frontes. 1944. gada pavasaris.²¹

Esi sveicināta!

Austrumos.

Dažas dienas atpakaļ nosūtīju Tev sesto pēc skaita vēstuli, šodien rakstu nākošo, jo es savus puisus laižu atvaļinājumā, un tā dažiem ir jābrauc cauri Jēkabpilij, caur kuriem arī tad nosūtu šo lapu dikti ātri un labi. Līdz ar šo nosūtu arī savu mugursomu ar netīro veļu, kuru gan kopā ar citu līdz mazgāšanai neliec, jo tur mājā daudz kājainie.²² Atpakaļ šis puisis brauks pēc apm[ēram] 20 dienām no tās dienas, kad brauks cauri Jēkabpilij, tāpēc esi nu tik laba un sataisi man paciņu, nodod Pētersonu Jānim, kur tas puisis ieies un atpakaļ braucot paņems un atvedīs man, nosūti uz Jēkabpili pēc apm[ēram] 16 dienām, iekšā liec tādas mantas, kas ātri nebojājas, galvenais žāvētu speķīti. Tad, kas attiecas uz veļu, tad atsūti man pāris kreklus, garās bikses vairs nesūti, bet atsūti tādas stiprākas 2 gab. isās zilās un pāris mutautiņus, vairāk neko nesūti no drēbēm, jo viss pašam ir jānes, un liekas mantas nav vēlams līdzī vāzāt. Tad atsūti kādu gabaliņu pašvārtās ziepes. Un tās zeķes, kuras nosūtu. Tos vilnas piederumus nosūtu kā vairs nederīgus, lai paliek līdz nākošai ziemai. Tad dabū kādu apliecību no mācītāja, ja Tev ir kādi jaunumi,²³ varbūt varēs ar to izplēst kādas dienas atvaļinājuma, uz to nosūtu Tev 1 tāfelīti šokolādes, otru nodod mātei, lai jau nedomā, ka esmu to galīgi aizmirsis. Tagad dzīvojam ļoti mierīgi,²⁴ žēl tikai, ka pasts vēl nedarbojas, ceru saņemt no tevis kādu vēstuli. Svētiki²⁵ mums pagāja samērā bēdīgi, jo nebija lāga ko kost, bet pēc svētkiem katrs saņēma divas paciņas no dzimtenes un vienu no vācu tautas, tad šokolādi, tā kā tad bija ļoti priecīgi ap dūšu, kaut svētiki bija jau garām. Mums viena diena no otras daudz neatšķiras, vai nu

tā ir svētku diena jeb darba diena. Ja šitā ilgi būs, tad var karot droši bez bēdām. Kad atpakaļ sūtīsi, uzraksti visu, visu smalki, ko runā un domā latvieši patreiz, jo še neko nezinām, paprasi Jaundzemam, lai uzraksta, ko ziņo tā avīze. Ko strādājiet, kā Jums klājas utt. Vai Tu tos cukura talonus ar saņēmi, atsūti kādu kilogramu cukura. Vairāk gan nē, jo daudz jānes un mums jau dod, ja ir drusku papildus, pilnīgi pietiek.

Ar mīļu sveicienu. Roberts.

2. dokuments

**Leitnanta R. Rubeņa vēstule sievai Aintai no Austrumu frontes.
1944. gada pavasarī.²⁶**

Mīļo sieviņ! Austrumos – dažas dienas vēlāk.

Lai Tu neņemtu “ļaunā” attiecībā pret mātei rakstīto, tad uzrakstu Tev vēl dažas rindas. Ar vakardienu rotā atgriezās pirmais un arī visvecākais rotas komandieris, un līdz ar viņa ierašanos es tieku “degradēts” par viņa palīgu, un līdz ar to es tieku brīvāks un vairāk varēšu nodarboties ar rakstniecību un zivju zvejošanu. Viss jau tagad būtu labi, zivis mēs bagātīgi dabūjam, bet trūkst taukvielu, ar ko uzcept, tad nu izlīdzamies tā, ka vāram tās, jo tā vieglāk vēderus apmānīt. Līdz ar rotas kom[andiera] ierašanos man rodas cerība uz dažām dienām apciemot Jūs, jo pienākumu paliek daudz mazāk, un cerēsim (tādas ir ziņas), ka priekšniecība to neliegs, ja nu tomēr manas cerības nepiepildās, tad gribu Tevi mācīt iet aplinkus ceļu un tādā ceļā panākt kāroto, jo briesmīgi gribas redzēt un zināt, kā klājas Jums. Bet viss tas ir atkarīgs tikai no Tevis, un proti, ja Tu atrodi par iespējamu griezties ar lūgumu pie sava radnieka Auzāna,²⁷ kurš savukārt to lietu virzītu tālāk Bangerskim,²⁸ paskaidrojot sekojošo: š[i] g[ada] 13. III brīvpr[ātīgo] leģionā²⁹ iesauca Tavu (manu) vīru leitnantu R[ubeni], kurš nepilnīgi apgērbts un apgādāts pēc dažām dienām tika nosūtīts uz fronti, ceļā pavadot sešas dienas, frontē nonāca 25. martā. Viņa pulks toreiz atradās austrumu frontes smagpunktā. Viņš tūlīt iesaistījās cīņā kā rotas komandieris. Pozīcijās atrodas nepārtraukti no 25. III.³⁰ Leģionā pastāv noteikums, iesaucot virsniekus, daļu apgādā valsts, bet lielākā daļa apgādes priekšmetu ir jāsagādā pašam virsniekam, izsniedzot tam uz rokas attiecīgās iegādes atļaujas un materiālos līdzekļus, piešķirot tam attiecīgu atvaļinājumu, parasti 8 dienu apmērā, augšā minēto lietu

1. att. Leitnants Roberts Rubenis ar sievu Ainu pēc laulībām Krustpils pagasta Iūlakās. 1943. gada 15. maijs (Leitnanta Rubeņa bataljona muzejs)

PASTORĀTS BERNĀRŠ
Laulības apliecība

Tūkstsots *deviņi simti ceturdesmit četrās* /1943/ gada
piecpadsmitā /15/ maijā *Krustpils baznīcā*
 no mācītāja *P. Skujina* rīcībā *ev. lut. baznīcas kārtošanas*
 salaulāti: *Rubenis Roberts Nikolajs* dzimis *1918. g.*
9. septembrī Krustpils pag. un *Faurzems Jānis*
dzimis 1914. g. 15. decembrī Pournes pag. Jū. l. l. dzimst.

Izraksta pareizību pēc *Krustpils ev. lut. draudzes* baznīcas grāmatu
1943. gada laulāto saraksta № *41* apliecina, pieliekot baznīcas zīmogu.
pd usum ecclesiae

1948. g. *23.* februārī
 № *670.*

Sub fide pastorali

prievests: *[Signature]*

1. spiestuve Rīgā, Adolf-Hitler-ielā 133.2807. 14750 XII 42

2. att. Krustpils evaņģēliski luteriskās baznīcas apliecinājums par R. Rubeņa un A. Jaunzemes laulībām. 1948. gada 23. februāris (Leitnanta Rubeņa bataljona muzejs)

kārtošanai. Izbraucot brigādes komandieris Jelgavā³¹ paskaidroja, ka tā saucamo iegērbšanās atvaļinājumu piešķiršot jaunā dienesta vietā, ko tagadējais pulka komandieris³² atsakās ievērot. Tā kā izbraukšana no Jelgavas tika ārkārtīgi sasteigta, tad no turienes izbraucu ar nepiemērotiem apaviem, tad tagad formāli jau 3 ned[ē]ļas atrodos bez apaviem, kaut pieprasījis esmu vairākkārt, bet saņēmis tos neesmu, tāpat neesmu saņēmis citus sīkākus apgādes piederumus. Tad, kad frontē risinājās smagas cīņas, atvaļinājumu prasījis neesmu, tikai cīņām norimstot, to esmu lūdzis. Tad nu tā, ja es tuvāko desmit dienu laikā pēc šīs vēstules saņemšanas neesmu mājās, tad, ja Tavš cilvēcīgais lepnums atļauj šādu pakalpojumu lūgt, tad uzraksti loģiski augšā teikto Aužānam, lūdzot tam to paziņot Bangerskim. Manas vienības numurs ir 35532-B.³³

3. dokuments

**Kapteiņa K. Upelnieka vēstule meitai Laumai.
Skrīverī, 1944. gada 17. septembris.³⁴**

Skrīveros, 1944. g[ada] 17. septembrī

Manu mīlo, mīlo bērniņ.

Tavas vēstules, veselas 3 gabalas, esmu saņēmis. Esmu ir laimīgs, ir nelaimīgs. Par tavu aizbraukšanu ir priecājos, ir bēdājos. Taču lai notiek Dieva griba un likteņa lēmums. Bumbu jau Rīgā gan maz vēl ir kritis. Un, cik kritis, to neviens nezina. Egīls ar veco māti izbēga no Rites kopā ar Tropiem un pēc kādām nedēļām ieradās Skrīveros. Pēc tam bija izbēguši arī Jēkabonkulis ar savējiem (no sākuma nebija gribējuši bēgt, cerēdami, ka lielinieki neko nedarīs). Pašlaik pie mums nav gluži kā vajag, jo karaspēks neturas un atiet bez cīņas... Mums pašiem atkal neatļauj organizēt spēkus aizstāvēšanai. Kas būs, – nezinām. Ceram, ka Dievs mums tomēr būs žēlīgs un neviena cūka mūs neapēdis. Par mani neraizējies, manu mīlo, mīlo bērniņ. Kā liktenis būs lēmis, tā lai notiek. Esi tikai tu laba labiņa un palieci vienmēr laba latviete, tīra un laba. Tad man būs prieka un laimes bezgala. Par tevi domāju dienu un nakti un ik vakarus lūdzu par tevi Dievu. Lai viņš tevi pasargā tīru un labu, sveiku un veselu atkal pārved dzimtenē – Latvijā. Latvija būs. Viņa nevar nebūt, jo citādi nebūtu nekādas Dieva taisnības šinī pasaulē. Bet daudz pārbaudījumu un grūtumu būs vēl jāizcieš, daudz arī upuru jānes. Tici, bērniņ, ka es darišu visu, ko prasa

3. att. Kapteinis Kristaps Upelnieks ar meitu Laumu un dēlu Egilu.
20. gadsimta 30. gadu vidus (*E. Upelnieka privātkolekcija*)

pienākums pret dzimteni, ko saka latvieša sirdsapziņa. Par mani tev nebūs jākaunas. Bet vienu, manu mīļo bērniņ, lūdzu, ļoti, ļoti lūdzu: esi labiņa, nedusmo un nestrīdies ar veco māti, esi piekāpīgāka u.t.t. Tu jau pati pratīsi rīkoties, kā un kad kas vajadzīgs, tikai lai naida nebūtu. To pašu stingri noteikšu arī Egīlam un vecai mātei. Es ticu, ka mēs vēl tiksimies un drīz pie tam. Cik tad gan mēs būsim laimīgi... Lai Dievs Tevi sargā, manu mīļo bērniņ. Lūgšu viņu vienmēr par Tevi, lai Tevi sargā un žēlo. Viņa žēlīgs prāts lai notiek. Raksti man uz Rīgu. Šad un tad iebraucu. Es ceru uz drīzām beigām. Visu labu vēlot, Tavs tētis.

Še klāt vienas Tavas draudzenes vēstule. 100 un 1000 sveicienu Tev no Egīla un vecās mātes. Egīls Tevi sauc par “māsiņu”, ko agrāk netiku dzirdējis. Tas ir laba zīme, un es ceru, ka viss būs pavisam labi, lai tikai Dievs liek šo briesmīgo laiku pārdzīvot.

4. dokuments

**Kapteiņa K. Upelnieka vēstule meitai Laumai.
Strazde, 1944. gada 2. oktobris.³⁵**

Strazdē, 1944. g[ada] 2. oktobrī

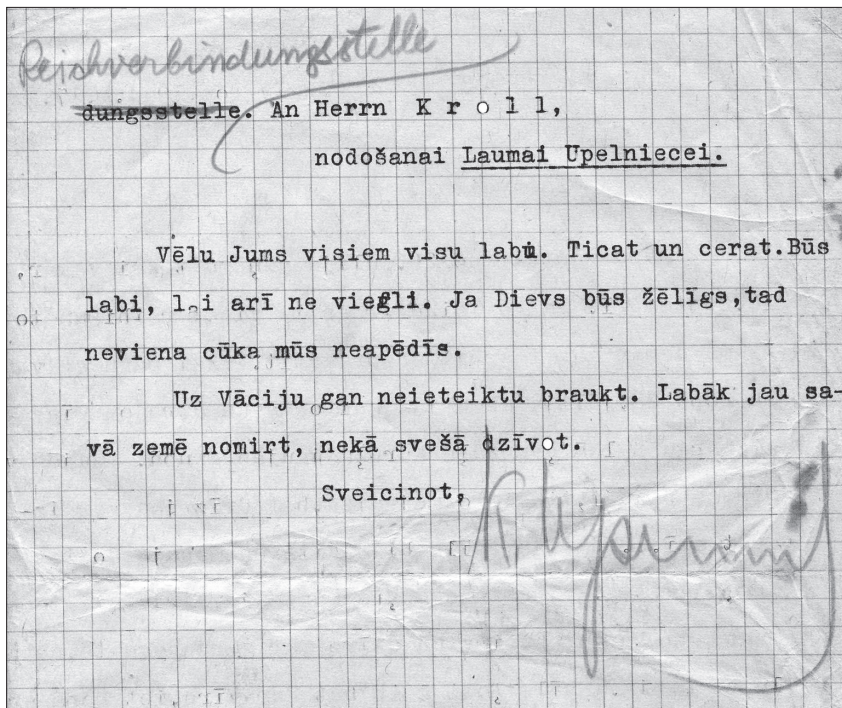
Manu mīlo, mīlo bērniņ!

Kā redzi, es vairs neesmu Skrīveros, bet Strazdē, Kurzemē, Talsu apriņķī... t.i., ap 200 k[i]l[o]m[etru] no Skrīveriem. Atkāpāties. Nevaru Tev visu aprakstīt, jo tad Tu šo manu vēstuli nesaņemtu, bet ar mums tiek izspēlēta ļoti negodīga spēle. Neskatoties uz Vācijas Vadoņa³⁶ doto solījumu un goda vārdu, Latviju un latviešus bez cīņām atdeva boļševikiem. Tikai mazums varēja izbēgt. Vecmāmiņa un Jēkabonkuls ir pie manis. Irmtantai devu ziņu, bet, vai viņa izbrauc, to es nezinu. Tikai maza daļa Latvijas nav boļševiku ieņemta un arī par to pašu jāsaka – cik ilgi? Un tas viss notiek bez kaujām... Ko mēs darīsim, to Tev pateikt nevaru. Kurzemes pēdējo stūrīti centīsimies aizstāvēt visiem spēkiem, lai kaut daļiņa Latvijas teritorijas paliktu mūsu rokās. Vai tas izdosies – Dievs zina.

Par Tevi domāju un Tevi pieminu dienu un nakti un lūdzu Dievu, lai viņš tevi saglabā tīru un skaidru un labu bērnu, kādu Tevi redzu savu acu priekšā vienmēr. Es ticu, ka mēs tiksīsimies, ka Latvija būs un pastāvēs, bet vēl daudz kas nāksies pārciest...

Vecmāmiņa krītot sasītusi kāju un nu guļ mūsu ambulancē. Jēkabonkuls kopā ar citiem bēgļiem brauks uz Aizputes apriņķi, bet mēs paliksim uz vietas un lūkosim darīt, ko apstākļi rādīs. Lūdz Dievu pēc miera rietumos, – tas vienīgais var mūs glābt no iznīcības un krievu varas.

Pašlaik list... Nemīlīgs laiks un drūmas domas. Bet... kas jau būs, tas lai ir. Dzīvokli Rīgā pārrakstīju uz pazīstamas dāmas vārda, kas tajā dzīvos, kamēr boļševiki būs Rīgā... Vēl Rīga ir mūsu, bet, cik ilgi, to zina Dievs. Ja dzīvoklis būtu uz mana vārda, tad kā neapdzīvots un kontrrevolucionāra dzīvoklis tas tiktu nekavējoties sekvestrēts³⁷ un izlaupīts. Tagad varbūt... Bet, kā jau būs, tā lai ir. Par mantu neraudāsim

4. att. Kapteiņa K. Upelnieka vēstule Elvirai Mackarei (vēlāk Runģeniece).
Skrīverī, 1944. gada 17. septembris (*Latvijas Okupācijas muzejs*)

un nezūdisimies. Gan iemantosim no jauna, kaut tikai mēs dzīvi pa-
liktu un būtu mūsu Latvija... Es ticu Dieva žēlastībai un Viņa taisnī-
bai. Gan būs labi. Pārgājienā no Skrīveriem uz tagadējo atrašanās vietu
mums vairākkārt uzbruka krievu lidmašīnas ar bumbām un apšaudīja
ložmetējiem. Taču laimīgi, – neviens pat skrambu nedabūjām.

Lai Dievs Tevi sargā, manu mīļo bērniņ. Tev vecmāmuļa un brālī-
tis sūta daudz, daudz sveicienu un labu dienu. Ceram, ka viss beigsies
labi un mēs atkal visi būsim kopā un ka šoreiz vairs neķīvēsimies par
niekiem, bet dzīvosim saderīgi. Vai ne, manu draudziņ?

Lai Tev labi, labi klājās! Uz drīzu redzēšanos!

Tavs

tētis.

5. dokuments

**Kapteiņa K. Upelnieka vēstule meitai Laumai.
Strazde, 1944. gada 13. oktobris.³⁸**

Strazdē, 1944. g[ada] 13. oktobrī

Manu mīlo, mīlo bērniņ!

No Tevis esmu saņēmis jau 4 vēstules. Tev esmu aizrakstījis 2, šī būs trešā. Abas pirmās rakstīju uz Berlīni, uz Krolla kga vārdu, ar lūgumu nodot Tev. Kā mums iet, par to nerakstīšu, jo tas var būt par iemeslu, ka Tu vēstules nesaņem. Vecmāmiņa ar Egīlu atradās un tagad ir pie manis. Vecmāmiņa bēgļu gaitās sasitusi kāju un guļ mūsu lauka ambulancē. Drīz būs vesela. Egīls ir spirts un vesels. Abi sūta Tev sirsnīgus sveicienus un cer Tevi kādreiz atkal redzēt sveiku un veselu Latvijā. Mēs ticam Latvijai, kaut pašlaik pārāk smagi un tumši mākoņi klāj mūsu debesis. Katru vakaru un rītu un pamostoties nakts vidū lūdzu Dievu par Tevi, manu mīlo bērniņ, lai Dievs Tevi atvestu atpakaļ Latvijā sveiku un veselu. Es ceru, ka Dievs liks man šo prieku piedzīvot. Bet, ja nē, – esi labs cilvēks un laba latviete. Ja mums arī būs jāmirst, – Latvija tomēr dzīvos. Mēs savu dzīvību pārdosim pēc iespējas dārgāki...

Jautājums par mūsu būt vai nebūt izšķirsies tuvākās dienās. Lūdzu Dievu par mums, – viņš vienīgais var mums pašlaik palīdzēt...

Skatos Tavā bildītē un garā glāstu Tavu mīlo galviņu. Lai Dievs Tevi sargā, manu mīļumiņ. Labas dienas no visiem. Man tagad neraksti, jo man adreses nav... Kad laiki grozīsies, tad... Tik piedomā pie manis šad un tad. Es jutišu Tavas domas pie manis atnākam...

Tavs

Tētis.

6. dokuments

**Kapteiņa K. Upelnieka vēstule meitai Laumai.
Strazde, 1944. gada 14. oktobris.³⁹**

Strazdē, 1944. g[ada] 14. oktobrī

Manu mīlo, mīlo bērniņ!

Vakar uzrakstīju un iedevu novest uz Ventspili Tev vēstuli. Šodien pa vaļas britiņiem rakstu Tev otru. Nav jau nekā laba ko teikt. Vakar-diena bija Latvijai melna diena, – vakar boļševiki atkal ienāca Rīgā⁴⁰... Rīga tika atdota... Lai paliek, citādi Tu vēstuli nesaņemsi. Mēs tomēr

ticam Dieva žēlastībai un taisnībai un ceram, ka beidzot tomēr būs labi. Pašlaik gan ir vistumšākais brīdis, vistumšākās stundas... Bet – jo tumšāka ir nakts, jo tuvāku rīta ausma... Ceram to sagaidīt.

Man neraksti. Adresi nevaru uzdot, jo pārejām uz zaļo muižu dzīvot.⁴¹ Un tur pasts nepienāk. Tev rakstīšu, cik varēšu, bet, ja arī nesaņem vēstules, tad tomēr daudz nebēdājies un neuzskati to par zīmi, ka es nebūtu starp dzīvajiem. Gan jau Dievs būs žēlīgs.

Līdz šim Dievs mūs ir brīnišķīgi sargājis un glābis. Bijām kaujas lauka rajonā, zem bumbām un lodēm, zem uzlidojumiem un – mums ir tikai 1 kritušais. Manā tuvumā krita 2 bumbas un – nekas... Ģenerālis⁴² nesen izteicās, ka, ja viņš neticētu Dievam jau agrāki, tad tagad pēc visa būtu jāšāk ticēt viņam... Mums ir tik daudz brīnišķu atgadījumu, ka pašam neticīgākajam jāklūst ticīgam... Un mēs gribam ticēt, ka viss būs labi, bet tomēr daudz kas vēl būs jāpārcieš un jāiztur. Mēģināsim, cik grūti tas arī nenāktos. Palieci vien Tu, manu mīļo bērniņ, laba un krietna meitene un laba latviete. Tad mana sirds būs mierīga un roka nedrebēs arī lielākās briesmās.

Vai mūsu māja būs vesela, – Dievs to zina. Bet tas nekas. Gan uzcelsim jaunu un vēl labāku un skaistāku, lai tikai Dievs dod šo briesmu laiku aizvadīt.

Cimuronkuli satiku. Viņš ar savu pulku arī atnāca mūsu rajonā. Kas tālāk, to nezinu. Par Irmtantu un onkulīti nezinu nekā. Es viņiem ziņu par bēgšanu padevu laikā. Vai klausīja, – nezinu.

Nu, tagad man nav vairāk nekā ko teikt. Patiesībā būtu daudz, daudz ko Tev teikt un stāstīt par to, kas pie mums notiek, bet labāk būs, ja neteikšu. Gan jau, kad kādreiz satiksimies, tad runāsimies dienām un nedēļām ilgi un nekad, nekad vairs nestrīdēsimies, vai ne, manu bērniņ?

Nu, lai Dieviņš Tevi glabā un sargā. Domāšu par Tevi vienmēr, vienmēr...

Tavs tētis.

7. dokuments

Pulkveža-leitnanta E. Graudiņa vēstule sievai Marijai.

Talsi, 1944. gada 18. novembris.⁴³

Mīļo draudziņ!

Kā jūties, vai neesi par daudzi sagrauzta ar manu likteni? Es ar visu štābu esmu Talsos. Visi esam dzīvi un arī veseli. Nebēdājies un arī mierini maziņos čabulišus. Katrā ziņā gaidiet mani mājās. Ja nu

liktenis būtu bargāks un mani izsūtītu, tad [cīnies draudziņ nepagursti laimi] (neskaidrs teksts. – U. N.). Tikai nepagursti. Paziņo sabiedrībai, kāds ir šis virziens un lai visi cenšas sadzīvot tā, lai katrs izpalīdz otram un, ka tādā ceļā mēs tiksim saulītē. Ik visiem sūtu sveicienus, ar kuriem noturēju apspriedi, un lai viņi pauž manu novēlējumu visiem citiem. Nu lai Dieviņš Tevi un čabulišus pasargā. Cik nu vari, draudziņ, rūpējies par sevi un čabulišiem un zini un tici, ka būs labi. Es ticu uz Dieva labo lēmumu un ticu arī, ka Tu, manu draudziņ, esi un paliksi mans uzticamākais draugs un ka Tu audzēsi manus vietniekus labākai saulītei.

Lai palīdz Dievs

Tavs draugs.

18. XI mēs svinam!!!

8. dokuments

Pulkveža-leitnanta E. Graudiņa vēstule sievai Marijai.

Talsi, 1944. gada 19. novembris.⁴⁴

Manu mīlo draudziņ! Nupat agri rītā mums paziņoja, ka būs drīzi jābrauc. Es tā vēl cerēju, ka varbūt varēšu Tevi un čabulišus satikt, bet liktenis skan citādi. Tik grūti un smagi, manu balto balodīt. Es nezinu, ko Tev pateikt un kā būt. Varbūt arī Jums visiem būs jāatstāj dzimtene, bet, ja ar varu nedzīs, tad gan pati to nedari, bet arī to grūti noteikt, jo kas zina, cik apstākļi paliks šaubīgi. Tad ja tev arī vajadzētu braukt, tad neaizmirsti, kad es tieku aizvests, un tad tur galā tūlīt meklē mani rokās pie bēgļu vai aizvesto komitejas, kuras adrese uzdota:

Berlin N.W. Prinz Luis Ferdinand Strasse 2. Latvijas bēgļu pārstāvis.

Tā nu būtu, ja tu personīgi aizbrauktu, bet, ja rakstītu, tad

Lettische Sendung "Daugava" Postbrieffach 15 Berlin C2. [...] (bojāts teksts. – U. N.)

Jā, zirgu Tev arī vairs nav. Ar vienu vārdu es Tevi atstāju likteņa varā un neko nevaru palīdzēt. Dari to, ko dara visi pārējie. Ja Tev kas var palīdzēt, tad apsoli, ka arī tiem visiem savā laikā tiks godīgi atmaksāts, jo mūsu saulīte drīz ausīs un mēs to labi zinām. Nu, draugs, turi droši savu sirdi un cīnies ar dzīvi kā vari. Dievs lai palīdz. Gādā par čabulišiem un pamazām iepazīstini viņus ar bēdīgiem apstākļiem.

Ar mīļu sveicienu,

Tavs draugs

19. XI 44

Talsi

5. att. Pulkvedis-leitnants Eduards Graudiņš ar sievu Mariju kāzu dienā Ilūkstes apriņķa Salienā. 1936. gada 28. novembris
(A. Hārtas privātkolekcija)

9. dokuments

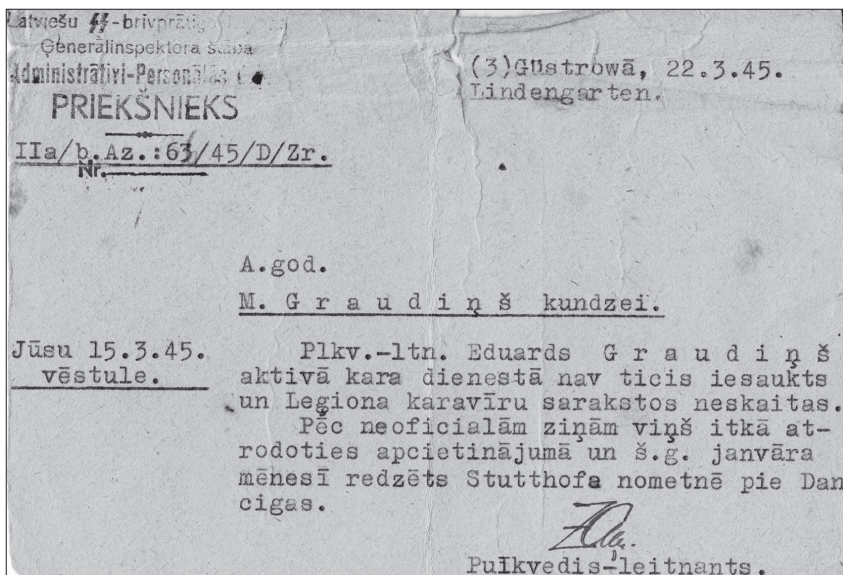
**Ģenerāļa Jāņa Kureļa vēstule M. Graudiņai.
Rendsburga, 1945. gada 5. aprīlis.⁴⁵**

5.4.45.

A[ugsti] god[ātā] kundze

Nupat saņēmu Jūsu vēstuli. Jūsu vīru es pēdējo reizi redzēju Liepājā 21. novembrī p[agājušajā] g[adā] pie vācu ģenerāļa Jungklau.⁴⁶ Tanī brīdī viņš skaitījās zem aresta. Lieta par viņu bija iztiesāta, un

viņš bija apžēlots. Pēc tam es 23. novembrī nokļuvu Dancigā kopā ar savu ģimeni. Par Jūsu vīru pēc tam neko neesmu dzirdējis, nedz arī viņu redzējis. Ir iespējams, ka jūsu vīrs bija Štuthofā, jo tur uzturējās daudzi mūsu tautieši, kā drošības ieslodzījumā. Nometnes iemītnieki pārvesti uz Vāciju. Tātad arī Jūsu vīrs noteikti ir Vācijā, bet kur tieši – to es nevaru Jums pateikt, jo nezinu. Kad 20.2.[45.] tika proklamēta neatkarīgā Latvija Potsdamā,⁴⁷ tad bija arī paredzēts, ka visus atrodos zem aresta atbrīvos. Tātad arī Jūsu vīram vajadzētu būt atbrīvotam. No jūsu vēstules redzams, ka Leģiona štābs par Jūsu vīra atrašanos ir zinājis, kas man nebija zināms. Lai Jūs varētu kaut ko dabūt zināt par savu vīru, Jums jāgriežas ar lūgumu pie Latviešu Nacionālās Komitejas, kuras atrašanās vieta ir turpat, kur Leģiona štāba, jo ģen. Bangerskis ir Komitejas Prezidents. Adrese ir šāda: *Generalinspektion der Lettischen SS Freiwilligen Legion*. Nacionālā Komiteja. 3 *Güstrow-Meklenburg*. Nacionālā Komiteja noteikti varēs Jums palīdzēt iegūt ziņas par Jūsu vīru. Es pilnā mērā saprotu Jūsu ciešanas vīra dēļ un jūtu Jums līdz. Tādā pašā stāvoklī kā Jūs atrodos arī es pats, jo savu ģimeni⁴⁸ esmu pazaudējis kopš 24. janvāra un līdz šim nav nekādu ziņu, kur viņa at-

6. att. Latviešu leģiona ģenerālinspektora štāba administratīvi personālās nodaļas priekšnieka pulkveža-leitnanta Arnolda Zaķa vēstule M. Graudiņai. Gistrova, 1945. gada 22. marts (*Latvijas Kara muzejs*)

rodas. Tik daudz es jums varu apgalvot, ka Jūsu vīram briesmas nekādas nedraud, izņemot tās, kas visiem draud. Varu jums vēl paziņot, ka pavisam tuvu no jums, tas ir, Lībekā atrodas Latviešu bēgļu pārstāvis Bļodnieka kungs⁴⁹ ar šādu adresi: *24 Lübeck Danziger-Freiheitstrasse Nr. 7 Baracke Lettische Leitstelle* un Šverinā atrodas Karavīru Palīdzība ar kapteini Dzeni⁵⁰ priekšgalā. Viņa adrese: *3 Schwerin. Arsenal. Lettisches Soldatenhilfswerk*. Kapteinis Dzenis. Mani ļoti interesē, kādā ceļā jūs dabūjāt manu adresi. Es sievu izmeklējos uz visām pusēm un nevaru atrast. Paliekat miļi sveicināti. Lai Dieviņš palīdz jums Jūsu bēdās. Ar cienību J. Kurelis.

10. dokuments

Ģenerāļa J. Kureļa vēstule pulkveža P. Liepiņa meitai Lidijai. Rendsburga, 1946. gada 23. augusts.⁵¹

A[ugsti] God[ātā] kundze!

Jūsu 16.8.46. vēstuli saņēmu šodien un tūlīņ steidzos dot atbildi. Oktobra sākumā 1944 mēs ieradāmies Strazdes muižā Kurzemē. Muižas tuvumā kādā mājā bija apmetusies arī Jūsu māmiņa.⁵² Cik atceros, viņa turējās kopā ar kādu vācu ģimeni. Oktobra otrā pusē, kad sākās iedzīvotāju evakuēšana spaidu ceļā, kādu dienu, kad Jūsu papus nebija mājā (bija dienesta darīšanās kaut kur tālāk), ieradās pie manis Jūsu māmiņa, stāstīja, ka viņas ceļa biedri taisoties rītu braukt projām, un prasīja man padomu, ko viņai darīt. Es ieteicu braukt uz Vāciju, ko viņa arī apsolījās darīt, turoties kopā ar līdziemītniekiem. Cik sapratu, viņi taisījās ceļot pajūgos, bet apstākļi bija tādi, ka es domāju, ka viņi nepaspēja izbraukt, jo boļševiki pārrāva fronti pie Mēmeles.⁵³ Pēc tam es par Jūsu māmiņu neko vairāk netiku dzirdējis. Viņa varēja palikt vai nu Kurzemē, vai Lietuvā, vai arī ar kuģi nokļūt uz Vāciju.

Par Jūsu brāli⁵⁴ papus man stāstīja, ka viņš ar vācu iestādi, kurā strādāja, pārcelts uz Koblencu. Tātad viņam vajadzētu būt Vācijā. Gūstā jau privātu personu nevarēja ņemt. Ja būtu bijis gūstā, tad varēja nokļūt uz Angliju vai Ameriku.

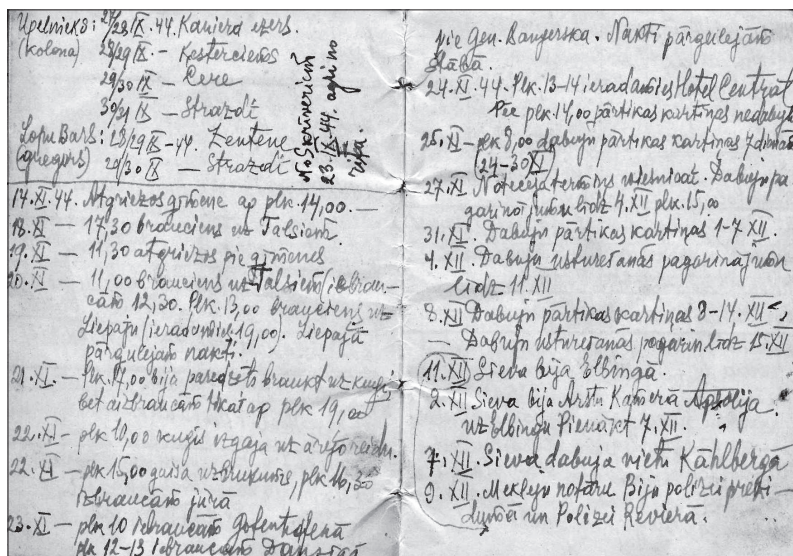
Jūsu māsa⁵⁵ ar savu ģimeni dzīvoja kādreiz *Untersteinbachā (Steigerwald)*, bet vai tagad tur ir – nezinu.

Jūsu papiņš savu dzīvību atdevis par Tēvzemi.

Mūsu vienību 1944. g[ada] 14. novembrī vāci atbruņoja un nosūtīja uz Vāciju.⁵⁶ 10 virsniekus, tanī skaitā arī Jūsu papu, ģenerālis Jekelns

7. att. Ģenerāļa J. Kureļa Latvijas Republikas pase (Latvijas Okupācijas muzejs)

8. att. Ieraksti ģenerāļa J. Kureļa piezīmju grāmatiņā. 1944. gada septembris–decembris (Latvijas Okupācijas muzejs)

nodeva lauka kara tiesai, kas visiem piesprieda nāves sodu nošaujot. 3 no tiem vēlāk apžēloja un iedalīja armijā (leģionā). Kara tiesa notika Liepājā 1944. g[ada] naktī no 20. uz 21. novembri, un 21. novembra agrā rītā Liepājas Kara ostas rajonā 7 no notiesātiem, arī Jūsu papiņš nošauti un arī apglabāti turpat.⁵⁷ To stāstīja man viens no apžēlotiem. Miers viņu pišķiem. Šie vīri mira, lai Latvija dzīvotu.

Saņemiet šo ziņu ar paceltu galvu. Jūs var apskaust, ka Jums bijis tāds tēvs. Neskatoties uz lielo gadu nastu, kad Tēvu zeme bija briesmās, viņš brīvprātīgi uzņēmās Golgatas ceļu, lai tikai izcīnītu savai tautai brīvību un neatkarību. Mīļais Dieviņš lai palīdz Jums Jūsu bēdās. Jūsu bēdas lai mazina apziņa, ka upuris nests par Latviju.

Tas būtu laikam viss, ko es varēju Jums paziņot par Jūsu piederīgiem.

No sirds novēlu Jums vislabākos panākumus Jūsu turpmākās dzīves gaitās.

Ar cienību Jānis Kurelis.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Haralds Biezais (1991). *Kurelieši: Nacionālās pretestības liecinieki*. Itaka: Mežābele; Dzintars Ērglis (2003). *Latvijas Centrālās padomes vēstures nezināmās lappuses*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 61.–92. lpp.; Björn M. Felder (2005). “Mit Lettland leben – mit Lettland sterben” Der SS-Jagdverband Ost – Unternehmen “Wildkatze” und die Vorbereitungen von antisowjetischen Partisanen in Lettland (1944–1945). *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, No. 54, Heft 1, S. 114–117; Geoffrey Swain (2009). Latvia's Democratic Resistance: a Forgotten Episode from the Second World War. *European History Quarterly*, Vol. 39, No. 2, pp. 250–255; Andis Rasums (2014). Nacistiskās Vācijas specdienestu slepenās operācijas – kurelieši un “mežakaķi” (1944–1945): kopīgais un atšķirīgais. No: *Latvijas vēsture krustcelēs un jaunu pieeju meklējumos: Latvijas vēsturnieku I kongresa materiāli*. Rīga: LŪ Akadēmiskais apgāds, 275.–284. lpp.
- ² Starptautiska zinātniskā konference “Otrā pasaules kara beigas Kurzemē – zināmais, aizmirstais, pētāmais”. Liepāja, 2005; *Virzība uz demokrātisko Eiropu 2. pasaules kara laikā: Latvijas Centrālā padome un “Kurelieši”: konferences materiāli*. Rīga: LŪ Akadēmiskais apgāds, 2010; *Vide. Vara. Varoņi. Zinātniska konference veltīta cilvēku likteņiem Kurzemē II pasaules kara laikā*. Ugāle: Rubeņa bataljona muzejs, 2012.
- ³ Ēriks Jēkabsons (1992). Kureliešu traģiskie likteņi. *Latviešu Strēlnieks*, 1, 10.–12. lpp.; Ēriks Jēkabsons, Uldis Neiburgs. Kureliešu komandieris. *Latvijas Avīze: Mājas Viesis*, 11.02.2005.; Uldis Neiburgs. “Uzticīgs latvietis”: leitnants Rubenis un viņa vīri. *Latvijas Avīze: Mājas Viesis*, 16.12.2005.; Egils Zirnis. Mūsu karš tikai sākās. *SestDiena*, 11.–17.11.2006.; Ieva Puķe. Drēbju skapja noslēpums. *SestDiena*, 01.03.2008.; u.c.
- ⁴ Edgars Andersons, Leonids Siliņš u.c. (1994). *Latvijas Centrālā padome: Latviešu nacionālā pretestības kustība. 1943–1945*. Upsala: LCP, 293.–340. lpp.

- ⁵ Rūdolfis Bangerskis (1960). *Mana mūža atmiņas*. 4. grāmata. Kopenhāgena: Imanta, 17.–23., 29.–42. lpp.; Biezais. *Kurelieši: Nacionālās pretestības liecinieki*, 30.–33., 57.–59., 85.–89., 97.–104., 109.–111. lpp.
- ⁶ Leonīds Siliņš (2003). *Latvieši Štuthofas koncentrācijas nometnē, 1942–1945*. Rīga: Fonds "Latvijas Vēsture", 136.–168. lpp.; Ērglis. *Latvijas Centrālās padomes vēstures cezināmās lappuses*, 184.–202. lpp.
- ⁷ Dzintars Ērglis (1999). *Kurelieši Štuthofas koncentrācijas nometnē*. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 126.–128. lpp.; Dzintars Ērglis (2010). *Nacistu arestēto kureliešu liecības Hūvera institūta arhīvā*. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 152.–160. lpp.
- ⁸ Latvijas Zinātņu akadēmijas arhīvs, 40. f. "Akadēmiķa Viļa Samsona fonds", 5. apr., 22. l.; Latvijas Nacionālā bibliotēka, Haralda Biezā fonds, Nr. RXA 263/179–186; Latvijas Okupācijas muzejs (turpmāk: LOM), Latviešu pretestības kustības dalībnieku apvienības arhīvs; Latvijas Kara muzejs (turpmāk: LKM), Otrā pasaules kara vēstures nodaļas dokumenti u.c.
- ⁹ Arnolds Lūsis. *Kurelieši*. Stāsts par vīriem, kas lūza, bet neliecās. *Bavārijas Latviešu Vēstnesis*, 17.11.1945.; Vilis P[āvilāns]. Priekš 2 gadiem likvidēja kureliešus. *Latvju Ziņas*, 13.–30.11.1946.; Kārlis Augstkalns. *Kurelieši objektīvā skatījumā*. *Latvija*, 10.01.1951.; Alberts Eglītis. *Kādas nacionālas ieceres traģēdija*. *Latvija Amerikā*, 25.04.–16.05.1953.; Arvīds Dravnieks (1980). *Kā radās kureliešu kustība*. *Treji Vārti*, 1, 3.–6. lpp., Edgars Andersons (1988). *Kurelieši*. *Kara Invalids*, 33, 26.–38. lpp.; u.c.
- ¹⁰ Jānis Dzintars. *Tā sākās kureliešu karjera*. *Dzimtenes Balss*, 19.08.1971.; Jānis Dzintars. *Kāpēc Jekelns likvidēja paša izlolotos kureliešus?* *Dzimtenes Balss*, 09.09.1971.; Jānis Riekstiņš. *Avantūra*. *Padomju Jaunatne*, 05.03.1975.; Osvalds Eglīte (1989). *Ēnas purvā: Dokumentāls apraksts par latviešu buržuāzijas militāri politiskajām avantūrām Lielā Tēvijas kara beigu posmā Vidzemē un "Kurzemes katlā"*. Rīga: Avots; u.c.
- ¹¹ Ainārs Dimants. *Vakar bija kureliešu ekspedīcija Kurzemē*. *Diena*, 17.06.1995.; Uldis Neiburgs. *Kurelieši*. *Lauku Avīze*, 19.08.2000.; Baiba Šāberte. *Mīlas dziesma Latvijai*. Pa 60 gadus senu notikumu pēdām. *Latvijas Vēstnesis*, 12.10.2004.; Dzintars Ērglis. *Nepaķautie*. Ģenerāļa Jāņa Kureļa grupai – 60. *Latvijas Avīze: Mājas Viesis*, 05.11.2004.; Valdemārs Hermanis. *Likteņi kara dzirnakmeņos*. Pirms 60 gadiem. *Zlēku traģēdija un kurelieši*. *Latvijas Vēstnesis*, 07.12.2004.; *Liesma Ose*. Ģenerāļa Kureļa mantojums. *Laiks*, 4.–10., 11.–17.02.2006.; *Skrastiņu Indulis*. *Mazvērtīgais ģenerāļa Jāņa Kureļa mantojums*. *Laiks*, 22.–28.04.2006.; u.c.
- ¹² Uldis Neiburgs (2011). *Pretošanās kustība nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Latvijas sabiedrības sociālajā atmiņā un identitātē*. No: *Pēdējais karš: Atmiņa un traumas komunikācija*. Otrais, papildinātais izdevums. Rīga: LU SZF SPPI; Mansards, 109.–120. lpp.
- ¹³ Leitnanta Jāņa Zēģera 1944. gada 12. decembra dienesta atzīme ar Rīgas apriņķa aizsargu komandiera Jāņa Veides paskaidrojumiem par ģenerāļa J. Kureļa grupu, LOM, inv. Nr. OMF 11650/69; Kārlis Kangeris (2010). *Kurelieši: "Mirt par Latviju uz Latvijas zemes"*. Vācu varas iestāžu attieksme pret ģenerāli Kureli. No: *Virzība uz demokrātisko Eiropu 2. pasaules kara laikā*. *Latvijas Centrālā padome un "Kurelieši": konferences materiāli*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 89.–91. lpp.
- ¹⁴ Noraksts no F. Jekelna 1944. gada 2. novembra rīkojuma par ģenerāļa J. Kureļa grupu, LOM, inv. Nr. OMF 11650/65; Kangeris. *Kurelieši: "Mirt par Latviju uz Latvijas zemes"*. Vācu varas iestāžu attieksme pret ģenerāli Kureli, 92.–93. lpp.

- ¹⁵ Indulis Dišlers. Ģenerāļa Kureļa grupas darbība no 28. jūl. 1944. g. līdz 14. nov. 1944. g., Liepāja, 1945. g. 18. janvāris, LOM, inv. Nr. OMF 11650/70; Biezais. *Kurelieši: Nacionālās pretestības liecinieki*, 119.–122. lpp.
- ¹⁶ Bericht über die Auflösung des Verbandes des Lettischen Generals Kurelis, 21.11.1945. Vācijas Federālais arhīvs (*Bundesarchiv, Berlin*), R 90/4; 1944. gada 1.–8. novembra ieraksti ģenerāļa J. Kureļa grupas dienasgrāmatā; Biezais. *Kurelieši: Nacionālās pretestības liecinieki*, 87.–88. lpp.
- ¹⁷ Lagebericht Kurland, Hasselmann, [23.11.1944.]. Vācijas Federālais arhīvs-Militārais arhīvs (*Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg*) (turpmāk: BArch-MA), RH 2/2129, S. 151–160; Oļģerts T. Kiršentāls (2000). Piezīmes par Haralda Biezā grāmatu “Kurelieši”. *Universitas*, 80, 61.–64. lpp.
- ¹⁸ Uldis Neiburgs (2010). Leitnanta Rubeņa bataljons: Kureļa grupas darbības militārie aspekti. No: *Virzība uz demokrātisko Eiropu 2. pasaules kara laikā. Latvijas Centrālā padome un “Kurelieši”: konferences materiāli*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 101.–109. lpp.
- ¹⁹ Heinrihs Strods (sast.) (1999). *Latvijas nacionālo partizānu karš: Dokumenti un materiāli 1944–1956*. Rīga: Preses nams, 70.–75. lpp.
- ²⁰ Jānis Stalts. Par Latviju – pret okupantiem. Kureliešu vienības cīņas pret vāciešiem 1944. g. novembrī un decembrī. *Latviešu Vēstnesis*, 29.12.1945.; Rubeņa bataljona cīņas Kurzemē. *Trīs Zvaigznes*, 1947, Nr. 16 (janvāris); ASV Hūvera kara, revolūcijas un miera institūta arhīvs (*Hoover Institution on War, Revolution and Peace Archives, Stanford, CA*) (turpmāk: HI), Andersons Edgars, Box. 2; Biezais. *Kurelieši: Nacionālās pretestības liecinieki*, 66.–74., 165.–177. lpp.; Leitnanta Rubeņa bataljona muzeja materiāli.
- ²¹ LKM, inv. Nr. 5-34129/1756-DK.
- ²² Domātas utis, kas ieviesās drēbēs pēc ilgstošas uzturēšanās ierakumos.
- ²³ Domāta meitas piedzimšana. Leitnanta R. Rubeņa meita Laima piedzima 1944. gada 30. martā Ābeļu pagastā, mira pēc sešiem mēnešiem no difterijas Ropāžos ceļā uz Kurzemi.
- ²⁴ Domāts kauju starplaiks pēc smagām cīņām pie Veļikajas upes, sākot ar 1944. gada 19. jūliju, kad 15. latviešu ieroču SS divīzijas 32. grenadieru pulku pārvietoja uz Kudeveras pozīcijām.
- ²⁵ Domātas Lieldienas 1944. gada 9. aprīlī.
- ²⁶ LKM, inv. Nr. 5-34130/1757-DK.
- ²⁷ Andrejs Auzāns (1871–1953) – Latvijas armijas ģenerālis. Vācu okupācijas laikā dzīvoja Kurcuma pagastā. 1944. gadā kopā ar ģimeni devās bēgļu gaitās uz Vāciju.
- ²⁸ Rūdolfs Bangerskis (1878–1958) – Latvijas armijas ģenerālis, kara ministrs. Vācu okupācijas laikā SS grupenfirers un ieroču SS ģenerālleitnants, Latviešu leģiona ģenerālinspektors, Latvijas Nacionālās komitejas prezidents.
- ²⁹ Latviešu SS brīvprātīgo leģions (*Lettische SS-Freiwilligen-Legion*) – kopējs apzīmējums Vācijas ieroču SS karaspēka pakļautībā izveidotajām latviešu militārajām vienībām Otrā pasaules kara laikā.
- ³⁰ Domātas cīņas pie Veļikajas upes no 1944. gada 25. marta līdz 17. aprīlim.
- ³¹ Herberts Garte (*Garthe*, 1907–1992) – SS oberšturmbanfirers, 15. latviešu ieroču SS rezerves un apmācības brigādes komandieris.
- ³² Arvīds Krīpens (1893–1968) – Latvijas armijas pulkvedis. Vācu okupācijas laikā SS štandartenfirers, 15. latviešu ieroču SS divīzijas 32. grenadieru pulka komandieris.

- ³³ 15. latviešu ieroču SS divīzijas 32. grenadieru pulka 5. rota.
- ³⁴ LOM, L. Upelnieces Katis mape.
- ³⁵ Turpat.
- ³⁶ Ādolfs Hitlers (*Hitler*, 1889–1945) – Lielvācijas valsts un bruņoto spēku augstākais vadonis (fīrers).
- ³⁷ Domāta atsavināšana piespiedu kārtā.
- ³⁸ LOM, L. Upelnieces Katis mape.
- ³⁹ Turpat.
- ⁴⁰ Domāta okupācijas varu maiņa Rīgā 1944. gada 13. oktobrī.
- ⁴¹ Domāta ģenerāļa J. Kureļa grupas pārceļšanās uz Ventspils apriņķa Puzes pagasta Annahiti (Stikliem), kas notika 1944. gada 29. oktobrī.
- ⁴² Domāts ģenerālis J. Kurelis.
- ⁴³ LKM, inv. Nr. 5-37447/1845-DK.
- ⁴⁴ Turpat, inv. Nr. 5-37446/1846-DK.
- ⁴⁵ Turpat, inv. Nr. 5-37453/1847-DK.
- ⁴⁶ Rihards Jungklaus (*Jungclaus*, 1905–1945) – SS grupenfīrers un policijas ģenerālleitnants, Augstākā SS un policijas vadītāja Ostlandē un Ziemeļkrievijā štāba priekšnieks.
- ⁴⁷ Domāta Latvijas Nacionālās komitejas izveidošana 1945. gada 20. februārī Potsdamā.
- ⁴⁸ Ģenerāļa J. Kureļa sieva Elza (dzim. Rozenvalde, 1900–1971) un bērni Jānis Uldis (dzim. 1938) un Inese Elza (dzim. 1940).
- ⁴⁹ Ādolfs Bļodnieks (1889–1962) – Latvijas Tautas padomes loceklis, Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, Ministru prezidents. 1944. gadā kopā ar ģimeni devās bēgļu gaitās uz Vāciju.
- ⁵⁰ Jēkabs Dzenis (1893–1979) – Latvijas armijas kapteinis. Vācu okupācijas laikā konfekšu fabrikas “Laima” direktors. 1944. gadā kopā ar ģimeni devās bēgļu gaitās uz Vāciju.
- ⁵¹ HI, Andersons Edgars, Box. 2.
- ⁵² Pulkveža P. Liepiņa sieva Paulīne (dzim. Kigure, 1881–?).
- ⁵³ Domāta PSRS 1. Baltijas frontes karaspēka izlaušanās līdz Baltijas jūrai pie Mēmeles (tagadējā Klaipēda) 1944. gada 9.–10. oktobrī.
- ⁵⁴ Pulkveža P. Liepiņa dēls Nikolajs (dzim. 1907).
- ⁵⁵ Pulkveža P. Liepiņa meita Aleksandra (dzim. 1904).
- ⁵⁶ Ģenerāli J. Kureli nosūtīja Latviešu leģiona ģenerālinpektora štāba rīcībā uz Dancigu (tagadējā Gdaņska), bet vairāk nekā 1000 kureliešu ieslodzīja Talsu un Ventspils cietumos un koncentrācijas nometnēs Štuthofā, Būhenvaldē, Neienģammē un pie Kēnigsbergas (tagadējā Kaļiņingrada). Daudzus no viņiem vēlāk ieskaitīja Latviešu leģionā vai būvbataljonos un iesaistīja cīņās frontē.
- ⁵⁷ T.s. izņēmuma stāvokļa karatiesa Liepājas cietumā norisinājās 1944. gada 19./20. novembra naktī. Ar tās lēmumu nākamajā dienā Liepājas Karostas teritorijā nošāva astoņus kureliešu štāba virsniekus un tehniskos darbiniekus: pārtikas apgādes priekšnieku pulkvedi P. Liepiņu, štāba priekšnieku kapteini K. Upelnieku, štāba priekšnieka palīgu kapteini Jūliju Mucenieku (1894–1944), štāba operatīvo adjutantu virsleitnantu Jāni Gregoru (1893–1944), virsleitnantu Teodoru Prikali (1903–1944), virsleitnantu Jāni Rasu, leitnantu Filipsonu un adjutantu Kārli Valteru. Sods tika mikstināts trim apsūdzētajiem: Skrīveru bataljona komandierim pulkvedim-leitnantam E. Graudiņam, leitnantam A. Ankravam un seržantam V. Pāvulānam (1906–1995).